

Ольвія ГУСАК,

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) olviya.g@gmail.com*

ІНСТРУМЕНТИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ВИЯВЛЕННЯ СЕПАРАТИСТСЬКОГО ТА ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО КОНТЕНТУ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто роль сепаратистського та пропагандистського контенту у веденні інформаційної війни. Інтернет-медіа та соціальні мережі сьогодні використовуються противником для поширення фейкової інформації та пропаганди, впливу на громадську свідомість, як зброя масово ураження в інформаційній війні. Розглядається важливість розроблення та впровадження у навчальних закладах інструментів захисту дітей та молоді від небезпечного контенту в інтернеті. За допомогою контент-аналізу виокремлено пропагандистські інтернет-медіа в українському інтернет-просторі та запропоновано критерії для розроблення програмного забезпечення для навчальних закладів із попередження та захисту від небезпечного контенту.

Ключові слова: гібридна війна, комунікаційні технології, пропаганда, безпека дітей в інтернеті.

Olviia HUSAK,

*Candidate of Social communication,
Senior Lecturer at the Department of Publishing and Editing,
National Technical University of Ukraine
"Ihor Sikorskyi Kyiv Politechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) olviya.g@gmail.com*

THE INSTRUMENTS FOR AUTOMATIZED IDENTIFICATION OF SEPARATIST AND PROPAGANDA CONTENT FOR USE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with the role of a separatist and propaganda content in conducting the information war. The Internet media and social networks are directly used by the enemy as a weapon of destruction of the public conscience, for spreading propaganda and fake information that are skillfully transformed into a viral content and successfully perform their set task. Despite the age-old history of propaganda and studies on this issue by leading scholars, it is rather difficult to detect propagandistic special operations and specific media and materials, since the ideological nature of such issues usually allows the researcher to blame the conductors of propaganda for subjectivity and their own interest in obtaining certain conclusions. Using content analysis the propaganda media in Ukrainian internet were identified. The quantitative

content analysis of 30 the most popular Ukrainian Internet media showed that only 11 of them have the word markers used in a positive context, which may denote the duplication of their propaganda rhetoric. The presence of all three markers of the content analysis was recorded in such media as «RIA Novosti Ukraine», «Correspondent», «Segodnya», «Vesti». Also the article deals with the importance of the development and implementation in the educational institutions the tools for protecting children and youth from dangerous content on the Internet. The criteria for developing software for preventing and protecting children and youth from dangerous content were offered. Particular attention is drawn to the solving an important problem of the lack of effective mechanisms for a combating aggressive manifestations in terms of a hybrid war. that threatens the national security and territorial integrity. The influence on propaganda media activity under the conditions of a hybrid war is a necessary step on behalf of the state to counteract aggressive manifestations, including the information field, and protecting children and youth in the educational institutions from separatist and propaganda content.

Key words: *hybrid warf, communication technologies, propaganda, child safety in the Internet.*

Постановка проблеми. Основні виклики, які постали перед Україною в сучасних умовах, та нові інформаційно-психологічні операції протистояння, які використовуються у веденні гібридної війни, зумовлюють необхідність удосконалення системи протидії агресивному інформаційному впливу, впровадження програм з медіаграмотності для населення та розроблення ефективних інструментів виявлення сепаратистського та пропагандистського контенту в медіа, який є загрозою національній безпеці, територіальній цілісності, економічному процвітання та сталому розвитку держави.

У сучасному перенасиченому інформаційному просторі користувачам інтернету все важче виокремлювати важливе та приймати усвідомлені рішення щодо ставлення до певних фактів чи подій. Цю роль на себе беруть медіа та соціальні мережі. Оцінювання аудиторією достовірності інформації, отриманої із засобів масової комунікації, та відсутність маніпуляції за допомогою неї є запорукою протидії негативним інформаційним впливам, проте – лише за ідеальних умов, якими є наявність критичного мислення у кожного, ефективна система медіаосвіти населення та вчасне виявлення медіа, що містять об’єктивно небезпечний контент. В Україні та світі все частіше наголошують на важливості саме таких кроків для вирішення актуальних проблем з інформаційними маніпулятивними впливами на глобальні світові процеси, проте шлях охоплення медіаосвітою кожного громадянина країни не є швидким. Зокрема проблемою є доступ дітей, молоді до небезпечного контенту, що може негативно вплинути на їхнє розуміння ситуації в країні та, зважаючи на вразливість молодого покоління, - на психологічне здоров’я. Тому розроблення та впровадження у навчальних закладах інструменту виявлення небезпечного контенту та попередження користувачів інтернету про ймовірні маніпуляції може бути ефективним рішенням на шляху боротьби з агресивними впливами на молодь в умовах гібридної війни.

Аналіз досліджень. Вивченням інформаційного протистояння у гібридній війні займаються вітчизняні дослідники різних сфер. Політологічні та історичні

аспекти, трактування дефініції «гібридна війна» розглядають О. Саснко, В. Горбулін, О. Заводовська, А. Дорошкевич, Ю. Радковець, В. Кравченко, О. Полтораков та інші. Методи виявлення спланованих інформаційних спецоперацій розглядають Д. Ланде, В. Додонов та Т. Коваленко та інші. Питання соціології в контексті гібридної війни розглядають українські дослідники І. Рушенко, М. Требін, О. Гойман, І. Денисенко та інші. Інформаційні аспекти гібридної агресії розглядають Є. Магда, С. Соловійов, Г. Почепцов, М. Ожеван, Т. Скотникова та інші.

Мета статті. Проте проблема виявлення пропагандистського контенту в інтернеті та розроблення системи попередження користувачів про небезпечний та маніпулятивний зміст сайтів залишаються недостатньо висвітленими, що й визначає актуальність цього дослідження. Метою цієї роботи є визначення ефективних інструментів виявлення пропагандистського, сепаратистського та маніпулятивного контенту у всесвітній мережі для навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні спецоперації – не нове поняття у світовій історії протистоянь. Маніпулятивними технологіями та інформаційними впливами як ефективними інструментами ведення війни користувалося багато монархів та воєначальників. Факти здійснення інформаційного впливу знаходимо в історії усіх часів. Наполеон неодноразово заплутував ворога своїми неправдивими новинами та «чотирма газетами, які можуть накоїти більше лиха, ніж сотисячна армія», монгольські хани мали звичку поширювати чутки про жорстокість своїх військ, а китайський полководець Сунь-Цзи ще у VI ст. до н. е. у своїй роботі «Трактат про військове мистецтво» наголошував на важливості дезінформування противника, психологічній обробці власних населення і війська з метою досягнення єдності в суспільстві напередодні і під час війни, здійснення інформаційних диверсій для розладнання військових союзів ворожої держави з іншими державами тощо (Магда, 2015: 258).

Проте період Першої та Другої світових воєн був справді новим етапом у розвитку технік маніпулятивних впливів та пропаганди. Для розроблення стратегій інформаційного протиборства створювалися державні бюро та департаменти пропаганди, а численні дослідження науковців втілилися у нові трактати пропаганди (1920, Лондон – Кемпбелл Стюарт «Таємниці будинку Крю» – про англійську пропаганду; 1922, Німеччина – Штерн-Рубарт «Пропаганда як зброя політики» і Йоганн Пленге «Німецька пропаганда»; 1924 – Фрідріх Шенеман «Мистецтво впливу на маси в Сполучених Штатах Америки»; 1927 – Гарольд Лассуел «Техніка пропаганди у світовій війні» та інші (Магда, 2015: 261).

Незважаючи на вікову історію пропаганди та дослідженість цього питання провідними науковцями, виявлення пропагандистських спецоперацій та конкретних медіа й матеріалів є не найлегшим завданням, оскільки ідеологічність таких питань зазвичай дозволяє звинуватити викривачів пропаганди у суб'єктивності та зацікавленості в отриманні певних висновків. Крім того, використання супротивниками різноманітних пропагандистських технік, як-от метод Геббельса 60/40, відповідно до якого медіа 60% інформації подають в інтересах супротивника, а 40% використовують для надзвичайно ефективної дезінформації, не дозволяють однозначно звинуватити медіа у роботі на користь ворога.

У час Другої світової війни у США для вирішення цієї проблеми дослідником пропаганди Г. Лассуеллом було запропоновано використання методу

контент-аналізу. Розроблені алгоритми аналізу медіа отримали назву «тести Лассуелла», а їхні результати стали вирішальними аргументами для Верховного Суду США у прийнятті рішень про закриття видань через наявність у них німецької пропаганди. Наприклад, у газеті «Галілеянин» у період з 22 грудня 1941 р. по 2 березня 1942 р. було виявлено 1195 тверджень, які можна інтерпретувати як антиамериканські, і лише 45, що суперечать їм. Найчастіше траплялися твердження, що США слабкі (317 разів) і внутрішньо розкладені (279 разів), протилежні їм твердження траплялися відповідно лише 5 і 26 разів. Тоді ж ще одну газету «Істинний американець» теж було закрито судом за підсумками контент-аналізу – дублювання ворожої риторики більше, ніж в 11 разів перевищували частоту проамериканських висловлювань (Юськів, 2006: 21).

Для більшої об'єктивності у виявленні пропагандистських медіа за допомогою контент-аналізу можна використовувати й медіа-еталон. Наприклад, тоді ж під час Другої світової війни газетою-еталоном було обрано «Нью-Йорк Таймс» для порівняння із результатами аналізу текстів інформаційної агенції «Трансоушен», яку звинувачували у пронацистських поглядах. Як виявилось, серед «додаткових» фактів і тверджень у «Трансоушен» 58% збігалися з цілями німецької пропаганди і лише 3% – суперечили їм. А серед тих, які потрапили на шпальти «Нью-Йорк Таймс», але були відсутніми у «Трансоушен», 48% суперечили пропагандистським установкам Німеччини (Юськів, 2006: 23).

Для нещодавно проведеного контент-аналізу задля виявлення російської пропаганди в газеті «Весті» групою українських дослідників було обрано виданням-еталоном газету «День». Проведений аналіз чітко довів, що газета «Весті» постійно транслює тези російської пропаганди. Всього за період дослідження було виявлено 30 випадків такого транслювання, тобто, приблизно по 2 тези у номері. В той же час, у газеті «День», для порівняння, за цей час було ретранслювано лише 3 таких тези, або в середньому по 0,3 у день (Захарченко, 2015).

Сьогодні Російська Федерація щороку витрачає біля 1,4 млрд доларів на пропаганду, яка поширюється 30 мовами на 130 країн, охоплюючи аудиторію близько 600 млн людей (Танасійчук, 2016). Такі масштаби поширення пропаганди можливі в тому числі завдяки інтернету. Провідні країни та всесвітні організації все частіше акцентують увагу на цій проблемі. У 2016 р. у Чехії відкрився центр боротьби з інтернет-пропагандою Кремля, у листопаді 2016 р. Європарламент визнав факт повномасштабної російської пропаганди в ЄС та схвалив резолюцію проти пропагандистських впливів Кремля, у 2017 р. Грузія на форумі народної дипломатії НАТО у Тбілісі закликала об'єднатися проти російської пропаганди, а у вересні 2017 р. компанія Facebook заявила, що має докази впливу Росії в інтернеті на політичні настрої американців під час минулих президентських виборів. Україна не є винятком. Неодноразові дослідження підтвердили вплив російської пропаганди на суспільну думку та хід подій в Україні (Як російська пропаганда, 2017).

Для автоматизованого виявлення інформаційних спецоперацій сьогодні доступні різноманітні інструменти. Дослідник проблем аналізу інформаційних потоків Д. Ланде зауважує, що «при збиранні й аналізі таких даних виникають

проблеми, пов'язані з обробкою надвеликих обсягів даних, пошуком і навігацією в динамічних інформаційних потоках. Величезна кількість багатомовних інформаційних ресурсів зумовлює складність їх використання при здійсненні інформаційно-аналітичної роботи. Для вирішення цих проблем сьогодні застосовуються такі технологічні концепції, як Big Data (великі дані), Complex Networks (складні мережі), Cloud Computing (хмарні обчислення), Data/Text Mining (глибинний аналіз даних і тексту)» (Ланде, 2017: 46). Безумовно, ефективне вирішення проблеми аналітичного опрацювання надвеликої кількості інформації з всесвітньої мережі залишається нелегким завданням, проте розроблені аналітичні системи, в тому числі й українські, дозволяють успішно відслідковувати розвиток інформаційних спецоперацій в мережі та проводити контент-аналітичні дослідження задля виявлення маніпуляцій та інформаційних атак. Наприклад, система контент-моніторингу InfoStream дозволяє здійснювати пошук першоджерел новин, опрацювання інформаційних потоків з метою відокремлення природного життєвого циклу інформаційної події від штучного втручання, аналіз результатів інформаційних операцій, побудову онтологічних схем, автоматичну побудову інформаційних сюжетів для тематичного аналізу тощо.

Ще одна онлайн-інструментальна корпоративна система моніторингу, агрегації та аналізу інформації X-SCIF дозволяє здійснювати моніторинг інформації за заданими темами, автоматичне екстрагування (витяг) з отриманої інформації сутностей (об'єктів і фактів); аналітичне опрацювання інформації, (дозволяє аналізувати і виявляти невані зв'язки між об'єктами, ототожнювати об'єкти і групувати інформацію за сюжетами, будувати ланцюжки зв'язків, аналізувати інформаційну активність, емоційне забарвлення документів, перетин заданих рубрик або тем, автоматично створювати інформаційний портрет відібраних за запитом документів, обчислювати індекс інформаційного сприяння та багато іншого); генерацію вихідних форм за заданими користувачем параметрам тощо (Додонов и др., 2013: 50)

Система виявлення інформаційних атак AttackIndex за допомогою технології великих даних (Big Data), комплексу аналітичних алгоритмів, а також інструментів збору та візуалізації даних про атаку, використовуючи відкриті джерела, бази моніторингу та масиви даних з онлайн-медіа і соціальних мереж, дозволяє здійснювати моніторинг простору всесвітньої мережі на предмет інформаційних атак за заданими запитами, діагностувати наявність загрози, фіксувати інформоперації, виявляти учасників інформоперацій, зв'язок між учасниками та надавати прогноз щодо розвитку ситуації.

Для виявлення в українському медіапросторі пропагандистських інтернет-медіа нами було проведено контент-аналітичне дослідження. Під час дослідження ми проаналізували найпопулярніші українські інтернет-видання на предмет наявності у їхніх текстах слів та словосполучень, характерних для риторики російської пропаганди. Метою такого дослідження було виділити серед українських інтернет-медіа такі, які дублюють цілі ворожої пропаганди. У вибірку ввійшли 25 найпопулярніших інтернет-видань серед українців за рейтингами ресурсів Bigmir та Liveinternet у розділах «ЗМІ та періодика» у березні 2017 р.: «Українська правда» (<http://www.pravda.com.ua/>), «Сьогодні» (<http://www.segodnya.ua/>), «Кореспондент» (<http://korrespondent.net/>), «Цензор.нет» (<http://censor.net.ua/>), ТСН (<https://tsn.ua/>), «Подробности» (<https://podrobnosti.ua/>), «Обозре-

ватель» (<https://www.obozrevatel.com>), «Страна.ua» (<https://strana.ua/>), «Гордон» (<http://gordonua.com/>), «Газета.ua» (<https://gazeta.ua>), «Новое время» (<http://nv.ua/>), «Еспресо» (<http://espreso.tv/>), «Апостроф» (<http://apostrophe.ua/>), «Комсомольская правда в Украине» (<http://kp.ua/>), «Вести» (<http://vesti-ukr.com/>), «Главком» (<http://glavcom.ua>), «ZN.ua» (<http://zn.ua/>), «РИА Новости Украина» (<http://rian.com.ua/>), «Комментарии» (<http://comments.ua/>), «Громадське» (<https://hromadske.ua/>), «MigNews» (<http://mignews.com.ua/>), «Депо» (<http://depo.ua/>), «Факти» (<http://fakty.ua/>), «From-ua» (<http://from-ua.com/>), «Тиждень» (<http://tyzhden.ua/>).

Основний метод дослідження – кількісний контент-аналіз. Категоріями аналізу обрано такі слова та словосполучення: «ополченць», «силовики обстріляли», «украинские радикалы» (ми розглядали ці терміни і українською мовою, проте більшість ймовірно пропагандистських медіа є російськомовними, тому результати аналізу за українськими словосполученнями були недостатньо інформативними). Термін «ополченць» Держкомтелерадіо було названо штампом пропагандистських російських медіа (Держкомтелерадіо закликає, 2016), «силовики обстріляли» вживається лише проросійськими медіа, оскільки, за словами Президента України, наказ військовим стріляти на ураження є лише оборонними діями і, незважаючи на провокації бойовиків, Україна виконує мирні домовленості. Словосполучення «украинские радикалы» активно вживається російськими медіа з 2014 року, а слово «украинские» свідчить про іноземне походження цього терміну. Одиницею підрахунку є частота появи категорії у текстах обраних медіа.

Аналіз медіа проходив у два етапи у зв'язку з великим обсягом даних. На першому етапі за допомогою системи моніторингу інтернет-джерел InfoStream було проаналізовано тексти обраних медіа за період із серпня 2016 р. до серпня 2017 р. на предмет наявності визначених категорій дослідження. За результатами було обрано для подальшого аналізу ті медіа, в яких траплялися обрані ключові слова. Пошук ключових слів у текстах здійснювався за допомогою операторів пошуку – оператора контекстної послідовності та контекстної близькості. Зважаючи на великий обсяг даних та можливе вживання ключових слів у різних значеннях та ситуаціях, з обраних медіа нами було проаналізовано детально кожен випадок згадування цих слів у текстах протягом двох місяців (березень–квітень 2017 р.). За результатами були обрані для подальшого аналізу ті медіа, в яких ключові слова згадувалися у контексті, який може свідчити про їхню пропагандистську позицію: «Кореспондент», «Обозреватель», «Страна.ua», «Гордон», «Вести», «РИА Новости Украина», «Комментарии», «From-ua», «MigNews», «Депо». Ці медіа були додатково проаналізовані за допомогою розширеного пошуку Google за період з листопада 2014 року до серпня 2017, оскільки за допомогою системи моніторингу InfoStream ми мали змогу проаналізувати дані за один рік. Аналіз наявності в текстах слова «ополченць» проводився лише в період із січня 2016 року і до серпня 2017 року, оскільки саме на початку 2016 року Держкомтелерадіо визнало це слово штампом проросійської пропаганди та звернулося до журналістів з проханням уникати вживання його у своїх матеріалах. До 2016 року згадування слова «ополченці» трапляється і в медіа з явно проукраїнською позицією.

Під час проведення аналізу обраних сайтів медіа за період із серпня 2016 по серпень 2017 р. та детального аналізу контексту вживання ключових слів кате-

горії «ополченцы», «силовики обстріляли» та «украинские радикалы» не були виявлені (або виявленні поодинокі випадки вживання в цитатах) у таких медіа: «Українська правда», «Цензор.нет», ТСН, «Подробности», «Новое время», «Еспресо», «Апостроф», «Комсомольська правда в Україні», «Главком», «ZN.ua», «Громадське», «Факти», «Тижень», «Газета.ua». Тому ці медіа не розглядалися під час подальшого аналізу медіа за 2014 – 2017 роки.

Аналіз решти медіа, проведений за допомогою системи InfoStream та доповнений даними розширеного пошуку системи Google, показав такі результати (див. таблиця 1)

Таблиця 1

Кількість згадувань ключових слів у текстах проаналізованих медіа

	силовики обстріляли	украинские радикалы	ополченцы
Сегодня	9	3	15
Корреспондент	48	53	9
Обозреватель	0	25	40
Страна.ua	0	19	0
Гордон	0	22	31
Вести	10	13	8
РИА Новости Украина	135	36	195
Комментарии	11	0	5
MigNews	4	0	0
Депю	1	3	14
From.ua	2	10	8

Варто відзначити й деякі особливості вживання ключових слів у проаналізованих джерелах. Так, видання «Корреспондент» та «РИА Новости Украина» словосполучення «силовики обстріляли» переважно вживають, посилаючись на сепаратистські медіа (наприклад: «В свою очередь в ДНР заявили, что украинские силовики обстріляли поселок Зайцево в пригороде донецкой Горловки», – пише «Корреспондент». «По данным властей самопровозглашенной Донецкой народной республики украинские силовики обстріляли жилые кварталы», – повідомляє «РИА Новости Украина»). У виданні «From.ua» це словосполучення вжито лише двічі, проте теж з посиланням на схожі джерела.

Майже усі з проаналізованих медіа слово «ополченцы» у своїх текстах вживають у лапках. Виняток – «РИА Новости Украина», в якого рекордна кількість згадувань цього слова у матеріалах без лапок та інших пом’якшувальних засобів. Також не завжди вживається це ключове слово у лапках у виданні «Корреспондент», рідко – на сайті газети «Вести».

«РИА Новости» за запитом «силовики обстріляли» за 2017 рік очолює також ТОП-20 сайтів, у яких найчастіше згадується це словосполучення, на рівні із сепаратистськими інформмагенціями (за даними системи виявлення інформаційних атак AttackIndex) (див. рис. 1)

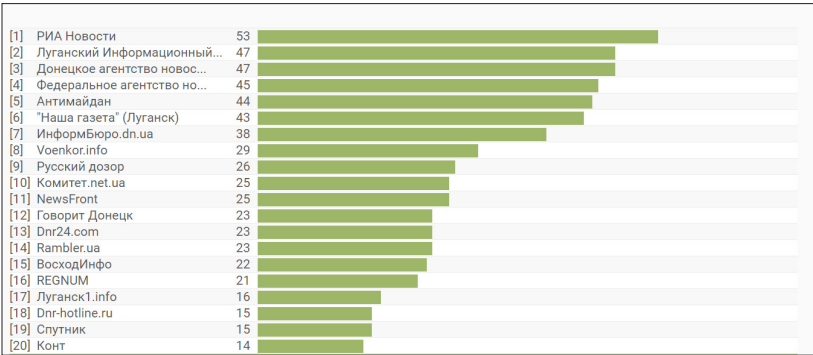

Рис. 1. ТОП-20 сайтів, на яких згадується запит «силовики обстріляли» за 2017 рік

Крім того, на деяких сайтах проаналізованих медіа найчастіше обрані ключові слова вживаються у блогах, коментарях, на форумі. Ми не враховували їх під час контент-аналізу, проте якщо на спілкування своїх читачів у коментарях до матеріалів та на форумі редакція зазвичай не втручається, то наповнення блогів користувачів на сайті все-таки більше контролюється редакцією. На сайті видання «Корреспондент» у блогах трапляються вражаюче антиукраїнські матеріали, які відкрито закликають до порушення територіальної цілісності України та підтримують сепаратизм. (Наприклад: «По сообщениям «Луганского Информационного Центра», жители Луганской и Донецкой областей, находящихся на подконтрольных Киеву территориях, тайно передают записки военнослужащим-ополченцам на линии разграничения с просьбами поскорее освободить их от украинской армии... Киевские власти и силовики, видимо, пытаются таким образом заставить непокорный народ Донбасса «родину любить», не гнушаются подправить свое материальное положение с помощью мародерства, взятки и вымогательства», – із матеріалу «Письма из укро-концлагеря» автора розділу блогів під псевдонімом «Пидмогильный Валериан»).

Також у розділі блогів на сайті «Корреспондент» є окрема рубрика «Ополчение Донбасса», в якій станом на серпень 2017 року було 90 антиукраїнських матеріалів. Для порівняння – у видання «Українська правда» є також розділ блогів користувачів, у якому нами знайдено 14 матеріалів, у яких трапляється слово «ополченцы/і», проте всюди це слово вживається у негативному контексті чи у цитатах, а матеріали, в яких воно згадується, – проукраїнські. Тому можемо зробити висновок, що спрямованість та контент блогів на сайтах медіа можуть бути додатковими аргументами у питанні визначення пропагандистського характеру медіа та потребують додаткового ретельного дослідження.

Для захисту від маніпулятивного сепаратистського та пропагандистського контенту дітей та молоді в українських навчальних закладах доцільним є розроблення програмного забезпечення для використання у навчальних класах для

попередження відвідування дітьми небезпечних ресурсів. На основі результатів контент-аналізу та інших досліджень текстів близько 140 сайтів, що містять небезпечний контент – що має ознаки такого, що заборонений до розповсюдження нормами українського законодавства, нами було виокремлено критерії сепаратистського та пропагандистського контенту для автоматизованого виявлення та обмеження перегляду дітям та молоді:

1. Сайт входить у перелік сайтів, який складається з ресурсів, офіційно виокремлених Міністерством інформаційної політики України як такі, що можуть містити заборонену для розповсюдження інформацію (із закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій) (Перелік сайтів, 2017); сайти «офіційних структур» з ОРДЛО та їхні основні медіа, інформаагенції, прес-служби тощо.

2. Сайти, які у текстах своїх матеріалів містять активне посилання на ресурси з п.1. Ми враховуємо посилання лише у текстах сайту, оскільки зміст коментарів користувачів на сайті не може свідчити про позицію та спрямованість ресурсу.

3. У текстах сайтів містяться слова-маркери, які свідчать про сепаратистську спрямованість: «украинские боевики», «ВСУ разбомбили», «боевики нацгвардии», «украинские каратели», «боевики ВСУ», «киевская хунта», «ополчение Новороссии», «украинские нацисты», «укрофашисты», «герои ДНР», «герои ЛНР», «министр (министерство) ДНР», «министр (министерство) ЛНР», «глава ДНР», «глава ЛНР», «УНМ ДНР», «УНМ ЛНР», «НМ ДНР», «НМ ЛНР», «Народная Милиция ДНР», «Народная Милиция ЛНР», «МЧС ДНР», «МЧС ЛНР», «ЦИК ЛНР», «ЦИК ДНР», «Центральная избирательная комиссия ЛНР», «Центральная избирательная комиссия ДНР», «Минобороны ДНР», «Минобороны ЛНР», «МГБ ЛНР», «МГБ ДНР». У певному контексті (наприклад, у цитатах, з негативним ставленням до наведеного явища чи особи) ці слова можуть вживатися і на сайтах медіа з проукраїнської позицією. Тому для автоматизованого виявлення цих ключових слів лише на сепаратистських та пропагандистських сайтах важливими є додаткові умови їхнього вживання у текстах, а саме: відсутність лапок при вживанні ключового слова та слів «так называемая», «террористическая», «самопровозглашенная» у контекстній близькості. Крім того, для виявлення слів у різних словоформах використовуються регулярні вирази мови програмування.

4. У текстах сайтів трапляються зневажливі неологізми, виокремлені дослідницею сепаратистських сайтів Фіялкою С.: «майданизм», «майданутый», «намайданиться», «домайданиться», «помайданить», «намайданить», «промайданить», «майданист», «майдалох», «майдарасть», «майданобайтеры», «майдаунь», «свромайдаунь», «майданофиль», «майданопитеки», «майданизм», «майданвошка», «майданёнок», «укропейць», «Укропия», «Укропотамия», «Укростан», «Ухреина», «Укруина», «Усраина», «Вукраина», «укровласть», «укровермахт», «укропуки», «укробыдло», «укроклоуны», «укропитеки», «укретин», «укропармия», «укропизм», «укропнутые», «окраинць», «укроимбецил», «укренок», «укрофиль», «Хохлостан», «хохлополки», «хохлохунта», «хохло-СМИ», «хохлоनावоз», «скакль», «хохлонедораса», «хохлонаскомые», «хохложивотные», «хохлодемократы», «хох-

ломразь», «хохлобыдло», «бандераЛохи», «укробандера», «бандерюгенд», «бандерашвайне», «бандерофашня», «мыздобуль», «перемогамер», «Обнищадбанк», «свидоскот», «свидоры», «мовноки», «щечневмерлики» (Фіялка, 2017: 18)

5. У текстах сайту міститься відео чи є посилання на YouTube-канал одного із блогерів чи організацій, які поширюють сепаратистський та пропагандистський відеоконтент: А. Шарій, MOUNT SHOW (Д. Кайгермазов), Є. Коваленко, А. Вассерман, Ю. Котенок, «Насправді», Н. Поклонська, «Хрусталик ТВ», Прес-служба УНМ ДНР, Д. Пучков, «Anna News», «Антивойна», І. Охлобистін, М. Равреба, «Телеканал ЗВЕЗДА», «БесогонTV», Е. Лимонов.

За наявності одного чи кількох критеріїв на сторінці, яку переглядає користувач, його варто проінформувати про наявність на сайті небезпечного сепаратистського чи маніпулятивного контенту, а для дітей та молоді у навчальному закладі – заборонити перегляд цієї сторінки надалі.

Висновки. Сьогодні аналітичне опрацювання надвеликої кількості даних у всевітній мережі задля виявлення інформаційних спецоперацій, сепаратистського та пропагандистського контенту є актуальним та надзвичайно важливим питанням, зважаючи на нові інформаційно-психологічні методи ведення війни. Діти та молодь як одна з найбільш вразливих до інформаційних впливів груп населення мають бути захищені від небезпечного маніпулятивного контенту, наприклад, за допомогою впровадження програм з медіаграмотності у навчальні програми та використання автоматизованих інструментів виявлення небезпечного контенту у навчальних комп'ютерних класах.

Використання методу контент-аналізу для визначення пропагандистських та проворожих медіа дає змогу уникнути звинувачення у суб'єктивності та ідеологічності таких кроків. Проведений нами кількісний контент-аналіз 30-ти найпопулярніших українських інтернет-медіа показав, що у 11 з них трапляються слова-маркери, вжиті у позитивному контексті, які можуть свідчити про дублювання ними пропагандистської риторики. Наявність усіх трьох маркерів контент-аналізу була зафіксована у таких медіа, як «РІА Новості Україна», «Корреспондент», «Сегодня», «Вести», у невеликій кількості – на сайтах «From-ua» та «Депо». Явно пропагандистськими медіа можемо назвати за результатами аналізу «РІА Новості Україна», «Корреспондент»; обережніші у висловлюваннях – «Сегодня» та «Вести» – для аргументованості їхнього напрямку діяльності варто детальніше проаналізувати їхні тексти та скористатися й іншими методами аналізу контенту. Крім того, розроблені нами на основі аналізу 140 сепаратистських сайтів критерії для автоматизованого виявлення контенту, який заборонений до розповсюдження українським законодавством, можуть бути враховані під час розроблення програмного забезпечення для захисту учнів та студентів навчальних закладів від агресивних інформаційних впливів. Загалом вплив на діяльність сепаратистських та пропагандистських медіа в умовах гібридної війни є необхідним кроком зі сторони держави задля протидії агресивним проявам, зокрема й в інформаційному полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Держкомтелерадіо закликає, 2016 – Держкомтелерадіо закликає журналістів не вживати пропагандистські штампи російських ЗМІ // MediaSapiens. 2016, режим доступу:

http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/derzhkomteleradio_zaklykae_zhurnalistiv_ne_vzhivati_propagandistski_shtampi_rosiyskikh_zmi/ (дата доступу 25.02.2018).

2. Додонов и др., 2013 – Додонов А. Г., Ландэ Д. В., Прищепа В. В. и др. Конкурентная разведка в компьютерных сетях. Киев, 2013. 250 с.

3. Захарченко, 2015 – Захарченко А. «Вести» транслиують російську пропаганду. Кількісне доведення // MediaSapiens. 2015, режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/mediacriticism/vesti_translyuyut_rosiysku_propagandu_kilkisne_dovedennya/ (дата доступу 11.02.2018).

4. Ланде, 2017 – Ланде Д. В. Аналіз інформаційних потоків у глобальних комп'ютерних мережах // Вісник НАН України. 2017. №3. С. 45–53.

5. Магда, 2015 – Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків, 2015. 304 с.

6. Перелік сайтів, 2017 – Перелік сайтів, які містять інформацію, що має ознаки такої, що заборонена до розповсюдження нормами українського законодавства // Міністерство інформаційної політики України. 2017, режим доступу: <http://mip.gov.ua/documents/116.html> (дата доступу 25.02.2018).

7. Танасійчук, 2016 – Танасійчук О. Євген Чолій, президент Світового Конгресу Українців. Кожен українець може стати воїном інформаційного фронту // Українформ. 2016, режим доступу: <http://ukrinform.ua/rubric-society/2140223-evgen-colij-prezident-svitovogo-kongresu-ukrainciv.html> (дата доступу 11.02.2018).

8. Фіялка, 2017 – Фіялка С. Б. Мова ворожнечі на сторінках проросійських інтернет-медій у соціальних мережах // Інформаційне суспільство. 2017. №4. С. 14–21.

9. Юськів, 2006 – Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: монографія. Рівне, 2006. 203 с.

10. Як російська пропаганда, 2017 – Як російська пропаганда впливає на суспільну думку в Україні (дослідження) // MediaSapiens. 2017, режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yak_rosiyska_propaganda_vplivae_na_suspilnu_dumku_v_ukraini_doslidzhennya/ (дата доступу 11.02.2018).

REFERENCES

1. Derzhkomteleradio zaklykaie, 2016 – Derzhkomteleradio zaklykaie zhurnalistiv ne vzhivati propahandystski shtampy rosiyskikh ZMI [State Committee for Television and Radio Broadcasting calls journalists not to use propaganda stamps of Russian mass media]. MediaSapiens. Available: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/derzhkomteleradio_zaklykae_zhurnalistiv_ne_vzhivati_propagandistski_shtampi_rosiyskikh_zmi/. Accessed on: 25.02.2018 [in Ukrainian]

2. Dodonov i dr., 2013 – Dodonov A. G., Lande D. V., Prishchepa V. V. i dr. Konkurentnaya razvedka v kompyuternykh setyakh [Competitive intelligence in computer networks]. Kiev, 2013, 250 p. [in Russian]

3. Zakharchenko, 2015 – Zakharchenko A., «Vesti» transliuiut rosiysku propahandu. Kilkisne dovedennia [“Vesti” broadcast Russian propaganda. Quantitative proof]. MediaSapiens. Available: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/mediacriticism/vesti_translyuyut_rosiysku_propagandu_kilkisne_dovedennya/. Accessed on: 11.02.2018. [in Ukrainian]

4. Lande, 2017 – Lande D. V. Analiz informatsiinykh potokiv u hlobalnykh kompiuternykh merezhakh [Analysis of information flows in global computer networks]. Visnyk NAN Ukrainy, 2017, №3, pp. 45–53 [in Ukrainian]

5. Mahda, 2015 – Mahda Ye. Hibrydna viina: vyzhyty i pemohty [Hybrid war: to survive and defeat.] Kharkiv, 2015,304 p. [in Ukrainian]

6. Perelik saitiv, 2017 – Perelik saitiv, yaki mistiat informatsiiu, shcho maie oznaky takoi, shcho zaboronena do rozpovsiudzhennia normamy ukrainskoho zakonodavstva [List of sites containing information that is prohibited for distribution in Ukrainian legislation]. Ministry of Information Policy of Ukraine. Available: <http://mip.gov.ua/documents/116.html> Accessed on: 25.02.2018. [in Ukrainian]
7. Tanasiychuk, 2016 – Tanasiychuk O. Evhen Cholii, prezydent Svitovoho Kongresu Ukrainstiv. Kozhen ukrainets mozhe staty voinom informatsiinoho frontu [Evhen Cholii, President of the World Congress of Ukrainians. Every Ukrainian can become a warrior of the information front]. Ukrinform. Available: <http://ukrinform.ua/rubric-society/2140223-evgen-colij-prezident-svitovogo-kongresu-ukrainciv.html>. Accessed on: 11.02.2018 [in Ukrainian]
8. Fiialka, 2017 – Fiialka S. B. Mova vorozhnechi na storinkakh prorusiiskyykh internet-medii u sotsialnykh merezhakh [The language of enmity on the pages of pro-Russian online media in social networks]. Informatsiine suspilstvo, 2017, № 4, pp. 14-21. [in Ukrainian]
9. Yus'kiv, 2006 – Yus'kiv B. Kontent-analiz. Istoriia rozvytku i svitovyi dosvid: Monohrafiia [Content analysis. History of development and world experience: Monograph]. Rivne, 2006, 203 p. [in Ukrainian]
10. Yak rosiiska propahanda, 2017 – Yak rosiiska propahanda vplyvaie na suspilnu dumku v Ukraini (doslidzhennia) [How Russian propaganda affects public opinion in Ukraine (research)]. MediaSapiens. Available: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yak_rosiyska_propaganda_vplyvae_na_suspilnu_dumku_v_ukraini_doslidzhennya/. Accessed on: 11.02.2018 [in Ukrainian]

Стаття подано до редакції 01.04.2018 р.